

Tekst: Kees van Overveld

Wapens in en rond de school

Hoewel de jeugdcriminaliteit al jaren afneemt, lijkt het alsof wapenbezit en wapengebruik onder de jeugd toenemen. Kinderen en jongeren van tien tot en met veertien jaar zijn niet alleen betrokken bij steek- en schietincidenten, maar ook bij drugshandel, overvallen en andere strafbare feiten. Kees van Overveld verdiepte zich erin en geeft begeleiders tips.

Sinds 2019 volg ik vanuit mijn professionele nieuwsgierigheid de berichtgeving over wapenincidenten onder de jeugd. Waar deze incidenten voorheen vooral werden gekoppeld aan jongeren in de leeftijd van zestien/zeventien jaar, zien we sinds een paar jaar dat de leeftijd omlaaggaat. Leerlingen uit de bovenbouw van het basisonderwijs en de klassen 1 en 2 van het voortgezet onderwijs worden vaak genoemd in de berichtgeving over wapenbezit en wapengebruik. Toch wijzen criminologen erop dat de cijfers van jeugdcriminaliteit al jaren een dalende trend laten zien.

Signalen

Ik denk echter dat er wel degelijk iets aan de hand is. Voor mijn boek *Scholen op scherp* (2023) interviewde ik professionals die in hun dagelijkse praktijk te maken hebben

met kinderen en jongeren. Ik sprak leraren, schoolagenten, een jeugdwerker en een socialmediaexpert. In hun verhalen kwam veel naar voren. Ik volsta hier met een onvolledige opsomming:

- Kinderen van tien tot en met veertien jaar kunnen gemakkelijk aan steekwapens komen. Ze nemen die wapens ook mee naar school.
- De wapens gaan over het algemeen niet mee de school in, maar ze worden verstopt in de bosjes of in een plastic zak in een openbare prullenbak.
- Bezit van een mes leidt meestal ook tot het gebruik ervan.
- Er is een link tussen wapenbezit, wapengebruik en sociale media. Kinderen en jongeren worden gevraagd voor 'klusjes' op socialmediakanalen waar volwassenen meestal niet komen.

- Geweld wordt excessiever. Daar waar een kind voorheen bekend werd bij de politie vanwege een winkeldiefstal, kan het ‘instapdelict’ nu zomaar een gewapende overval zijn.
- Ook leerlingen in het basisonderwijs zijn al betrokken bij de handel in drugs en lachgas en bij afpersing van kwetsbare leerlingen.

Bezit van een mes leidt meestal tot gebruik ervan

Wie er oog voor heeft, ziet in de berichtgeving rondom het onderwijs óók opvallende zaken.

Uit de *Landelijke Veiligheidsmonitor 2020-2021* (Van den Broek et al., 2022) komt onder meer naar voren dat 3 procent van de basisschoolleerlingen van tien tot twaalf jaar heeft gezien dat iemand een wapen bij zich had op school. En 1 procent van de leerlingen zegt weleens een wapen mee naar school te nemen. (Het gaat om een onderzoeksgroep van 8953 leerlingen.)

In november 2022 verscheen het rapport *Meldingen vertrouwensinspecteurs in het onderwijs* van de onderwijsinspectie. De meldingen betreffen vooral fysiek geweld, zware mishandeling, dreiging met een vuurwapen en discriminatie. Vaak gaat er psychisch geweld aan vooraf. In het rapport wordt gewezen op een ‘opvallende trend’. Voor het derde jaar op rij is er een groot aantal meldingen over fysiek geweld en discriminatie, waarbij in 68 procent van de gevallen leerlingen beneden de dertien jaar uit het primair onderwijs zijn betrokken. Deze ontwikkeling was in de twee voorliggende schooljaren ook zichtbaar; in beide jaren was het aandeel van leerlingen onder de dertien jaar zo’n 60 procent. In het voortgezet onderwijs is eenzelfde beeld zichtbaar.

Bunskoek et al. meldden in december 2022 in een artikel op de website van *RTL Nieuws* dat, volgens cijfers van de Inspectie van het Onderwijs, in het afgelopen schooljaar zeker twintig basisschoolleerlingen zijn geschorst vanwege het bezit van gevaarlijke voorwerpen, zoals een mes of pistool.

Samengevat kun je zeggen dat er vooralsnog geen afdoende wetenschappelijk bewijs bestaat dat een steeds jongere groep ouders zich schuldig maakt aan wapenproblematiek. Er zijn vanuit de praktijk echter voldoende signalen die ons waarschuwen onze ogen en oren goed open te houden.

Voorbeelden uit de praktijk

Ter illustratie van de problematiek geef ik graag wat voorbeelden. Ik tekende deze op tijdens de reeks interviews met professionals. Zo vertelde een leraar uit het basisonderwijs mij: ‘Ja, er wordt onderling bedreigd. We hadden hier een leerling die klasgenoten bedreigde en

zei: “Ik shank je”. (“Ik steek je.”) Die leerling stond ook een keer voor iemands gezicht met een schaar. Er zou gezegd zijn dat de ogen zouden worden uitgestoken. Die leerling kon hier niet blijven, het gedrag ging te ver. De veiligheid was echt in het geding. Sinds dit incident roepen ook jongere kinderen (groep 5) al heel snel: “Ik steek je!” Het is wellicht copycatgedrag.’

Een andere leraar zei: ‘Ik zie wel dat mijn leerlingen uit groep 8 staan te chillen in groepjes met jongeren van vijftien, zestien jaar. En dan hebben we het over jongeren die ik niet graag alleen zou willen tegenkomen. Hier worden wel de eerste contacten gelegd. Als die oudere jongens het vertrouwen hebben gewonnen, worden de kinderen voor een eerste klusje gevraagd: “Wil je iets voor mij ophalen of wegbrengen?”’

Schoolagenten van de Politie Rotterdam vertelden mij: ‘Groepen van kinderen en jongeren geven elkaar een geldboete. Je krijgt bijvoorbeeld een boete van twintig euro, omdat iemand je een beetje te lang aankijkt of omdat iemand je geen like geeft op social media. Het maakt eigenlijk niet uit wat je hebt gedaan. Als ze kwetsbaarheid en slachtofferschap ruiken, ben je de pineut. We zien dan dat het kwetsbare kind een nog kwetsbaarder kind een boete geeft om zijn eigen boete te kunnen betalen. Dat is een cirkel die je moeilijk kunt doorbreken.’

‘Als ze kwetsbaarheid ruiken, dan ben je de pineut’

En van een onderwijsprofessional in het voortgezet onderwijs hoorde ik het volgende verhaal: ‘Laatst stond er buiten het schoolhek een jongen op wacht. Die jongen liep heen en weer langs het hek. In de pauze gaat één van onze jongeren naar buiten, die ziet hem en die rent er meteen op af. Nou, gelukkig bleef hij wel op het plein en konden we hem terughalen naar binnen. Die jongen buiten het hek ging er meteen vandoor, maar hij maakte nog wel een gebaar alsof hij een pistool had en ging schieten. Onze leerling was heel boos en zei: “Hij moet me gewoon niet bedreigen, maar ik pak hem wel.” Hij ging meteen zijn vrienden appen om hen te alarmeren.’

Kwetsbare jeugd

Iedereen zou met een wapen naar school kunnen komen. Er zijn twee specifieke groepen die onze speciale aandacht vragen: de twaalfminners en de leerlingen met een licht verstandelijke beperking (LVB).

Twaalfminners

Twaalfminners zijn kinderen onder de twaalf jaar die vanwege een strafbaar feit met de politie in aanraking komen. Welke kinderen lopen hierop een risico, op welke signalen kun je als begeleider in de basisschool alert zijn?

Ik noem er enkele:

- Een leerling heeft een vijandige interpretatiestijl, vanaf de kleuterleeftijd. Leerlingen met deze interpretatiestijl denken dat de ander het slecht met hen voorheeft en dat tegenstanders hen opzettelijk dwarszitten.
- Op jonge leeftijd (jonger dan acht) is de leerling betrokken bij vernielingen en vechtpartijen.
- De leerling vertoont brutaal gedrag en verzet tegen autoriteiten, rond de leeftijd van zeven/acht jaar.
- De leerling heeft een gebrek aan adequaat schuldgevoel.

Kinderen met een LVB

Ook leerlingen met een licht verstandelijke beperking verdienen aandacht. Zij hebben een IQ tussen de 50 en 70 én problemen met het sociale aanpassingsvermogen. Dit laatste omvat onder andere problemen met de basisvaardigheden, zoals rekenen, taal en lezen. Maar ook met sociale vaardigheden, probleemoplossingsvaardigheden en praktische vaardigheden, zoals omgaan met geld. Deze doelgroep is uiterst kwetsbaar en beïnvloedbaar. Kinderen met een LVB laten zich snel verleiden tot het uitvoeren van criminele handelingen waarbij wapens een rol spelen. Op welke signalen kun je alert zijn?

- De leerling heeft een patroon van frustratie en stress, dat tot fysieke agressie leidt.
- De leerling gaat om met oudere, criminele jongeren.
- De leerling gebruikt (soft)drugs en/of alcohol.
- De leerling draagt te dure kleding en sieraden.
- De leerling toont grensoverschrijdend gedrag, zoals agressie, bedreiging, vernieling of diefstal.

Veiligheidsbeleid

Scholen zijn zelf verantwoordelijk voor de veiligheid op school. Sinds 2015 is er immers een wettelijke zorgplicht met betrekking tot sociale veiligheid. Sociale veiligheid gaat verder dan het voorkómen en aanpakken van pestproblematiek. Ook wapenbezit en wapengebruik verdienen een plek binnen het veiligheidsbeleid van de school. Gezien de hedendaagse ontwikkelingen rondom het bezit en gebruik van steek- en vuurwapens door leerlingen, lijkt het verstandig dat scholen het huidige veiligheidsbeleid nog eens kritisch te bezien. Dit zijn mogelijke aandachtspunten:

- Welke preventieve maatregelen neemt de school om wapenbezit en -gebruik te ontmoedigen? (Denk hierbij bijvoorbeeld aan de pedagogische aanpak van het schoolteam of het geven van lessen over het gevaar van het dragen van messen.)
- Wat doet de school om bewapende leerlingen tijdig te signaleren?
- Worden kluisjes van leerlingen regelmatig gecontroleerd?
- Hoe is de samenwerking met de politie vormgegeven?
- Is de school voldoende voorbereid op een incident?

Alle documenten en protocollen die deel uitmaken van het veiligheidsbeleid kunnen worden verzameld in bijvoorbeeld de online omgeving van het Digitaal Veiligheidsplan van Stichting School en Veiligheid (zie: digitaalveiligheidsplan.nl).

Een wapen. Wat nu?

Mocht er binnen of buiten de school een wapen worden gesignaleerd, dan is het verstandig om rustig te blijven en gebruik te maken van een handelingskader. Zo kan bijvoorbeeld het handelingskader van de *Amsterdamse Wapenkaart* (2023) worden opgenomen in het eigen veiligheidsplan. (Deze is te downloaden via tinyurl.com/HandelingskaderWapens.) Dit kader bestaat uit vijf stappen, die ik hier verkort weergeef:

Stap 1. Er is een wapen gesignaleerd

- Volg het protocol of handelingskader.
- Een kluisjescontrole kan hiervan deel uitmaken. (Hoewel het recht op privacy een grondrecht is, mogen scholen kluiscontroles houden. Ze moeten dat recht dan wel eerst in bijvoorbeeld het veiligheidsplan hebben vermeld. Zie voor meer informatie: tinyurl.com/controleropwapens.)

Stap 2. Actie ondernemen

- Bij een gevaarlijke situatie bel je direct 112.
- Schakel de veiligheidscoördinator van de school in en neem contact op met de wijkagent of schoolagent.

Stap 3. Vervolgacties

- Breng met samenwerkingspartners als de politie en bijvoorbeeld jeugdwerkers in kaart wat er precies aan de hand is. Welk wapen is aangetroffen? Is er sprake van een strafbaar feit? Van wie is het wapen? Waarom heeft de leerling een wapen bij zich?

Stap 4. Situatie duiden

- Bespreek de situatie met de leerling en zijn ouders.
- Verzamel informatie over de leerling en zijn omgeving.

Stap 5. Monitoren

- Handel het incident af volgens het handelingsprotocol van de school.
- Blijf de leerling volgen.

Rol van begeleiders

Er bestaat geen snelle oplossing voor de wapenproblematiek. Daarvoor is deze te complex. Er is onder andere een relatie met onveilige wijken, armoede, schulden, werkloosheid of slechte huisvesting. Wapenbezit en -gebruik is een maatschappelijk probleem en dat houdt in dat we de oplossingen niet uitsluitend in het onderwijs moeten zoeken.

De school heeft mijns inziens vooral een preventieve rol. Samenwerking met diverse partners, zoals wijkteams, politie, handhavers, schoolmaatschappelijk werk, jeugdzorg, sportclubs, educatieve en religieuze instellingen en ouders, is van belang. Begeleiders in scholen kunnen hierbij een schakel zijn tussen school en externe partijen. Hierna licht ik toe hoe een goede samenwerking tussen begeleiders en enkele van de genoemde partijen, namelijk ouders, politie en jeugdwerk, eruit kan zien.

Begeleiders kunnen een verbindende rol spelen

Samenwerking met ouders

De begeleider is op de hoogte van de problemen in de wijk door de contacten met bijvoorbeeld de politie en kan ouders over deze problemen informeren. De begeleider kan ook de thuissituatie van de leerling in kaart brengen: de risicofactoren en beschermende factoren. En nauw contact leggen met organisaties van buurtvaders en buurtmoeders (zoals 'De Moeder is de sleutel', zie demoederisdesleutel.nl). Zij zijn de oren en ogen van de wijk en weten hoe je kinderen en jongeren moet aanspreken.

Samenwerking met de politie

De begeleider kent de wijkagent of de contactpersoon van de politie en heeft op regelmatige basis overleg met deze persoon. De lijntjes zijn kort, zoals dat heet. De begeleider formaliseert de samenwerking met de politie aan de hand van de leidraad *Samen voor een veilige school*: gespreksleidraad voor onderwijsinstellingen en politie (zie: tinyurl.com/gespreksleidraadveiligeschool). De wijkagent kan op school ook gastlessen geven over het gevaar van wapens en over andere onderwerpen. De wijkagent en de begeleider starten samen projecten rondom veiligheid. Een voorbeeld is VIOS: Veilig In en Om School. (Zie voor een lokaal voorbeeld: tinyurl.com/ViosArnhem.)

Kees van Overveld

Dr. Kees van Overveld is pedagoog en eigenaar van een trainingsbureau voor het onderwijs. Hij heeft een brede expertise opgebouwd over theorie en praktijk van gedragsproblematiek, sociaal-emotioneel leren, agressie en (wapen)geweld. In 2023 verscheen zijn boek 'Scholen op scherp. Kinderen en jongeren met wapens in en rond de school'.

Samenwerking met jeugdwerk

De begeleider overlegt op regelmatige basis met de jongerenwerker in de wijk. De jongerenwerker geeft lessen over actuele thema's in de wijk, zoals criminele uitbuiting, online beïnvloeding, drugscriminaliteit of wapenbezit. In scholen voor voortgezet onderwijs heeft de jongerenwerker een eigen plek waar hij met leerlingen gesprekken kan voeren.

Tot slot

Ik heb de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan naar de wapenproblematiek onder de jeugd. In dit artikel heb ik maar een fractie beschreven van alle kennis die beschikbaar is. Voor veel onderwijsprofessionals die ik spreek, is het onderwerp echter nog een ver-van-hun-bedshow. Het wordt vaak beschouwd als een probleem van de grote steden. Zo is het wel begonnen, maar inmiddels komen de problemen in heel Nederland op. Het gaat bovendien niet alleen meer over messen of vuurwapens. Er zijn allerlei incidenten waarbij kinderen en jongeren betrokken zijn: aanslagen met explosieven, afpersing, overvallen en mishandelingen door jongeren op *fatbikes*, drugsuithalen, illegale handel en ga zo maar door.

Ik maak mij, alles overziende, zorgen. Grote zorgen. Daarom: verdiep je in de materie en maak je collega's bewust! Laten we onze jeugd behoeden voor een traject in de criminaliteit.

Lezersactie! Wil je kans maken op een gratis exemplaar van het boek *Scholen op scherp* van Kees van Overveld? Of het met korting bestellen? Kijk dan op pagina 43.

De literatuurlijst bij dit artikel vind je in de materialenbank op lbbo.nl.